

OLE THOMAS BJERKNES OG IVAR A. FAHSING

ETTERFORSKNING

PRINSIPPER, METODER OG PRAKSIS

2. UTGAVE

0010
110110
11111
1100000
000000110

FAGBOKFORLAGET

LES MER PÅ
FAGBOKFORLAGET.NO

ETTERFORSKNING

Ole Thomas Bjerknes og Ivar Fahsing

ETTERFORSKNING

Prinsipper, metoder og praksis

2. utgave

FAGBOKFORLAGET

Copyright © 2024 by
Vigmostad & Bjørke AS
All Rights Reserved

1. utgave 2018
2. utgave 2024 / 1. opplag 2024

ISBN: 978-82-450-4955-8

Grafisk produksjon: John Grieg, Bergen

Omslagsdesign ved forlaget
Illustrasjon av etterforskningsprosessen: Maria Romstad (2024).
Digital Enhet. Politihøgskolen.
Omslagfoto: © Ground Picture / Shutterstock

Ole Thomas Bjerknes har mottatt stipend fra Det faglitterære fond, NFFF

Spørsmål om denne boken kan rettes til:
Fagbokforlaget
Kanalveien 51
5068 Bergen
Tlf.: 55 38 88 00
e-post: fagbokforlaget@fagbokforlaget.no
www.fagbokforlaget.no

Materialet er vernet etter åndsverkloven.
Uten uttrykkelig samtykke er eksemplarframstilling
bare tillatt når det er hjemlet i lov eller avtale med Kopinor.

Vigmostad & Bjørke AS er Miljøfyrtårn-sertifisert,
og bøkene er produsert i miljøsertifiserte trykkerier.

Forord

Denne boken er en revisjon av førsteutgaven fra 2018. Boken beskriver taktisk etterforskning og undersøkelsespraksis slik det er strukturert og praktisert i Norge. Det liberale demokratiet bygger på en grunnleggende respekt for individuelle rettigheter og frihet. Rettsstaten skal verne om disse og utgjør derfor ryggraden i et bærekraftig demokrati. Måten etterforskninger utføres på og hvordan arbeidet etterprøves, utgjør kjernen i en rettsstat. Boken har som ambisjon å være en trygg rettesnor for forventet kvalitet og profesjonalitet innen taktisk etterforskning og den bør derfor være egnet som et oppslagsverk for alle som har interesse i hvordan denne delen av etterforskningen utføres. Boken er beregnet på dem som faktisk utfører undersøkelsene, men vil også ha verdi for dem som skal vurdere kvaliteten av dem, og på andre måter benytter etterforskningsmateriale i sitt arbeid. Den er hovedsakelig skrevet som en pensumbok for bachelorutdanningen ved Politihøgskolen (PHS). Den vil forhåpentligvis også være et godt grunnlag for en rekke videreutdanninger innen etterforsknings- og påtalestudiene. Boken kan hjelpe dem som vil begrunne og utvide kunnskapsgrunnlaget for de mange reglene og retningslinjene som beskriver etterforskning. Vi har forsøkt å holde språket på et lett nivå og med begrenset referansebruk. Måten dette gjøres på er å henvise til oppslagsverk og kilder som er langt mer akademiske og detaljerte.

En rekke fagpersoner som står solid i norsk etterforskningspraksis på ulike fagområder, har lest og gitt tilbakemeldinger på manus. Dette har etter vårt syn bidratt til å gjøre boken mer relevant, oppdatert og praktisk rettet. Vi vil derfor takke Rudolf Christoffersen (Eurojust) som har bidratt i kapitlet om internasjonal etterforskning, Torstein Eidet (Kripos) som har bidratt i kapitlet om skjulte metoder, Inger Astrid Elizabeth Coll (PHS) som har bidratt i temaet om nasjonalt etatssamarbeid, Pia Boldvik (Øst pd) og Emilie Woodson, (Oslo pd) har begge bidratt innen inndragning og Morten Fosse (Vest pd) som har bidratt innen temaet kritisk tenking. Fra tidligere versjon er det fortsatt grunn til å takke Ulf Bergum og Lone Charlotte Pettersen i forbindelse med kapitlet om e-spor og internettetterforskning. I tillegg har Cato Meijer og Vemund Sæther (Kripos), Eirik Kunz (Øst pd), Lars Mengåen, Karianne Moen (PHS), Eivind Kolflaath (UiB) og islandske Halldór Rósmundur Guðjónsson kommet med verdifulle innspill og synspunkter på ulike måter. Takk til Maria Romstad (Digital enhet, PHS) som har laget nytt design

av etterforskningssirkelen i samarbeid med HEVE-prosjektet. Takk også til FSI i Øst politidistrikt for lærerike hospiteringsdager. Alle bidrag og innspill har vært av stor verdi, men vi tar selv ansvar for alle feil og unøyaktigheter.

En stor takk til Andreas Nybø og Fagbokforlaget som har gitt oss tillit og god støtte for å gjennomføre dette relativt omfattende revisjonsarbeidet, og til PHS som har lagt forhold og rammer til rette for skrivingen. Revisjonsarbeid er møysommelig og tidkrevende, men det er også en faglig gave, fordi man blir kjent med så mye nytt faglig stoff gjennom en slik prosess. Revisjonsarbeidet har medført at noen temaer er tonet ned og overlatt til eget fagområder. Av andre endringer er temaer som i første utgaven kanskje var premature, blitt tydeligere på grunn av tiden som har gått med videreført forskning og utvikling av erfaring i praksisfeltet. Det er slik fagutvikling skjer. Det er utarbeidet mange nye tekster, retningslinjer osv. siden forrige utgave, og vi ser at flere premature temaer omhandlet i første utgave, nå er inkludert i praksisfeltet. Dette er gledelig og inspirerende!

Vi håper boken fortsatt vil bli sett på som et konstruktivt bidrag til trygg norsk politietterforskning.

Snarøya og Lillesand, mai 2024

Ole Thomas Bjerknes og Ivar Fahsing

**Denne boken er dedikert til alle de personlig
berørte som har opplevd politiets etterforskning
som svak og unødvendig belastende.**

Innhold

Kapittel 1	
En introduksjon til etterforskningsfaget	13
Etterforskningsprosessen – en kontinuerlig innsamling og vurdering av informasjon	19
Iverksetting av etterforskning	26
Den innledende etterforskningen	29
Avhør	35
Andre taktiske etterforskningsmetoder	49
Åpne etterforskningsmetoder	53
Skjulte etterforskningsmetoder	59
 Kapittel 2	
Etterforskningsfagets bakgrunn, mål og innhold	61
Etterforskning – et håndverk på vei mot en kunnskapsbasert profesjon	64
Etterforskning i kontekst – Dirty Harry eller Sherlock Holmes?	68
Justisfeil – når etterforskning går galt	71
Rettferdig rettergang og andre grunnleggende krav	72
Etterforskningens juridiske rammer og regulering	78
Fra spor til bevis	80
Krav til kvalitet	83
Hva må etterforskningen belyse?	85
Saksgangen	86
Tiltalespørsmålet	88
Oppklaringsprosent og saksbehandlingstid	90
Bevisbedømmelse	91
 Kapittel 3	
Kunnskapsbasert etterforskningsmetodikk	97
Metode og metodikk	98
Abduktiv logikk og slutning til beste forklaring	104
Forsøk på utelukkelse som metode	107
Utvikling og testing av hypoteser	112
Etterforskningssirkelen – en modell for kvalitet i etterforskningsprosessen	119
Metoder for å teste flere hypoteser på en gang	125
Vurderingskart – argument mapping	128
Etterforskningsprosessen i praksis	131
Etterforskningsplan	143

Kapittel 4	
Etterforskning ved bruk av åpne tvangsmidler	147
Grunnleggende prinsipper for bruk av tvangsmidler	149
Pågrepelse	158
Varetektsfengsling	172
Ransaking	183
Kroppslig undersøkelse	205
DNA-prøve for analyse og registrering	206
Signalering av siktede	207
Beslag	208
Utleveringspålegg	214
Heftelse	215
Inndragning	215
Kapittel 5	
Skjult etterforskning og tvangsmidler	219
Grunnleggende prinsipper for skjult metodebruk	221
Ransaking med utsatt underretning	229
Skjult kameraovervåkning	230
Teknisk sporing	231
Kommunikasjonskontroll	232
Medlytt	235
Romavlytting	236
Dataavlesning	237
De ulovfestede metodene	238
Spaning	239
Informantbehandling	241
Kontrollert leveranse	244
Infiltrasjon og provokasjon	245
Kapittel 6	
Avhør	249
Avhørsmetoder – et kort tilbakeblikk	250
Objektivitet i avhør	251
Avhørets fasemodell	252
Planlegging og forberedelser	255
Kontaktetablering og introduksjon	278
Den første sammenhengende forklaringen	287
Sondering og avklaring	293
Avslutning og protokollering	307
Evaluerings	309
Bevisst uriktige og falske forklaringer	312
Kapittel 7	
Vitnekonfrontasjoner og identifisering	315
Persontegninger og fantombilder	319
Foto- og personkonfrontasjon	323
Konfrontasjonsformer	330

Personkonfrontasjon.....	332
Fotokonfrontasjon.....	333
Fotofremvisning	334
Praktisk gjennomføring av konfrontasjoner.....	337
 Kapittel 8	
Rekonstruksjoner	343
Forberedelser til taktisk rekonstruksjon	344
Gjennomføring av taktisk rekonstruksjon	348
Dokumentasjon av gjennomføringen.....	351
Tidsrekonstruksjon	353
 Kapittel 9	
Digitale spor og etterforskning på Internett	355
Bruk av digitale spor i etterforskningen	359
Betydningen av digitale spor	360
Elektronisk sporing, ransaking, beslag og utleveringspålegg	361
Hjemmelsgrunnlaget for innhenting av digitale spor	362
Spesifikk sakskunnskap, hypotesetesting og taktikk.....	363
Digitale sporsteder.....	366
Digitale spor på datamaskiner	370
Digitale spor ved mobiltelefoni	372
Etterforskning på Internett	379
Avhør knyttet til digitale spor.....	390
 Kapittel 10	
Nasjonalt og internasjonalt etterforskningsamarbeid	391
Økokrim.....	391
KRIPOS.....	393
Politiets sikkerhetstjeneste (PST)	394
Politiets utlendingsenhet (PU)	395
Nasjonalt ID-senter	395
Spesialenheten for politisaker.....	396
Internasjonalt samarbeid i straffesaker	397
Samarbeid med andre nasjonale etater	409
 Kapittel 11	
Straksetterforskning	425
Avhør i forbindelse med straksetterforskning	430
Rundspørring	433
Avhør av barn i straksetterforskningsfasen.....	438
Straksetterforskning ved navngitt mistenkt.....	439
Straksetterforskning uten navngitt mistenkt	441
Straksetterforskning ved enkle eller mindre omfattende saker	441

Kapittel 12	
Den videre etterforskning, stor sak og domstolsbehandling	443
Varsling og kontakt med fornærmede, etterlatte og andre pårørende	443
Bistandsadvokat	447
Forsvarer	448
Sakkyndige	450
Mediene og kommunikasjon med befolkningen	453
Tips og meldinger fra publikum	456
Stor sak	457
Operativ kriminalanalyse – en sentral del av moderne etterforskning	460
Saksredigering	463
System- og registersøk	464
Innhenting av relevante attester om personopplysninger	475
Kvalitetskontroll før påtaleavgjørelse	475
Evalueringsav etterforskningen	477
Etterforskningsoppgaver ved domstolsbehandlingen	479
Evaluerings etter rettsbehandlingen	484
Kapittel 13	
Maryam forsvinner – en sak til refleksjon og læring	485
Maryams forsvinning, del I	485
Maryams forsvinning og den påfølgende etterforskningen, del II	488
Maryams forsvinning og den påfølgende etterforskningen, del III	492
Maryams forsvinning og den påfølgende etterforskningen, del IV	500
Maryams forsvinning og den påfølgende etterforskningen, del V	506
Maryams forsvinning og den påfølgende etterforskningen, del VI	508
Litteraturliste	515
Stikkord	533

LES MER PÅ
FAGBOKFORLAGET.NO

BESTILL
VURDERINGSEKSEMPLAR

Det liberale demokratiet bygger på en grunnleggende respekt for individuelle rettigheter og friheter. Rettsstaten skal verne om disse og derfor utgjør måten etterforskninger utføres på og hvordan arbeidet etterprøves, noe av selve kjernen i et velfungerende demokrati. Det kreves stadig større grad av dokumentasjon og transparens i de beslutningene som blir tatt underveis i en etterforskning. Dette må sees på som en sunn utvikling av demokratiet, men krever enda mer av de som utfører etterforskning.

Etterforskning tar for seg og beskriver taktisk etterforskning og undersøkelsespraksiser slik det er strukturert, begrunnet og praktisert i norsk politi. Boken har som ambisjon å være en trygg og, så langt som mulig, forskningsbasert rettesnor for forventet kvalitet og profesjonalitet innen alle former for etterforskning.

Denne utgaven av boken går dypere inn på hvor viktig det er med en grunnleggende og omforent metodikk og hvor farlig det kan være å stole på en magefølelse. I den første utgaven presenterte vi tanken om hypotesedrevne etterforskningsplaner. Nå er det synet omforent og i ferd med å bli en etablert praksis i norsk politi og påtalemyndighet.

Boken er beregnet på de som faktisk utfører undersøkelsene, men vil også ha verdi for de som skal vurdere kvaliteten av dem, eller på andre måter driver med etterforskning eller undersøkelser som del av sitt arbeid. Den er hovedsakelig skrevet som en pensumbok for bachelorutdanningen ved Politihøgskolen, men er også ment som et oppslagsverk for de som utøver faget.

LES MER PÅ
FAGBOKFORLAGET.NO

BESTILL
VURDERINGSEKSEMPLAR

www.fagbokforlaget.no

ISBN 978-82-450-4955-8

9 788245 049558

FAGBOKFORLAGET

11

1